

4

מסלול עג'מי

יפו ללא הפסקה

סיור קולי ביפו
מסלול עג'מי

סיור אל האנשים, הבתים ופינות החמד הנסתרות של עג'מי

- 1 תחנה מס' רחבת אנדרומדה, פינת הרחובות יפת ולואי פסטר עמ' 4
- 2 תחנה מס' תצפית מגבעת אנדרומדה עמ' 6
- 3 תחנה מס' גשר יהודה הימית - גשר פייסל - רח' יפת פינת יהודה הימית עמ' 8
- 4 תחנה מס' כנסיית סנט אוטוני מפאדובה - רח' יפת מס' 51 עמ' 9
- 5 תחנה מס' כנסיית אוטוניוס הקדוש - הכנסייה הקופטית - רח' יצחק אבינר עמ' 11
- 6 תחנה מס' הכנסייה האנגליקנית סנט פיטר ובית החולים האנגליקני (בבית הסקוטי) - רח' יפת מס' 48-52 עמ' 14
- 7 תחנה מס' "גן השניים" - רח' יפת פינת רח' ארליך עמ' 15
- 8 תחנה מס' הכנסייה המרונית סנט אנטואן - רח' הדולפין מס' 22 עמ' 16
- 9 תחנה מס' הכנסייה היוונית המלכיתית - רח' הדולפין מס' 11 עמ' 17
- 10 תחנה מס' בית הקברות היהודי הישן של יפו - רח' מרגוזה פינת רח' יהודה הימית עמ' 18
- 11 תחנה מס' תצפית עץ התות, הרחבה מעל רחוב יהודה הימית פינת הדולפין עמ' 18
- 12 תחנה מס' רחוב הצרף עמ' 19
- 13 תחנה מס' תצפית על פארק מזרון יפו מקצוהו הדרומי של רחוב הצרף עמ' 20
- 14 תחנה מס' רחוב קדם ומסגד אל עג'מי, רח' קדם פינת רח' שערי ניקונור עמ' 22
- 15 תחנה מס' פארק מזרון יפו - נקודת התצפית מהגבעה הצפונית של הפארק עמ' 23

הפעלת הסיור הקולי פשוטה מאוד, כל שעליכם לעשות הוא: ● להסתכל במפה ● להגיע לאתר הנבחר ולהפעיל שם את מערכת השמע. כל נקודה במסלול היא תחנה מסומנת במפה. אפשר לטייל לפי סדר התחנות, אך ניתן גם להתמקד במקומות נבחרים ולהתאים את הסיור לזמן שעומד לרשותכם.

אפשר לשמוע את הסיור בשטח בכל מכשיר המנגן קבצי MP3 באמצעות אחזייה אישית, או ברמקולים ניידים שמחוברים לנגן ומאפשרים האזנה קבוצתית.

שימו לב: **צליל יחיד *** - מסמן אתנחתא בתוך הרצועה. לאחר הצליל מומלץ ללחוץ על מקש ההשהיה (פאוז) ולהתארגן בהתאם להנחיות.

צליל כפול ** * - מסמן את סוף הרצועה. אחריו יש לעצור את המכשיר ולהפעיל אותו שוב בתחנה הבאה של הסיור.

תוכלו להתחיל את הסיור בכל תחנה שתבחרו, מגיעים לאתר ומפעילים את המכשיר ברצועה המתאימה. מומלץ לעיין במפה.

תחנה מס' 1

רחבת אנדרומדה, פינת הרחובות יפת ולואי פסטר

בסיוור בשכונת ע'גמי נגלה את יפו שהתפתחה לכיוון דרום מחוץ לשטח העיר העתיקה. בשכונה וברחוב יפת הנמתח לאורכה, ישנן חנויות מעניינות עם טעם של פעם, בתי קפה, מאפיות, מסעדות ייחודיות בטעמים מקומיים, ולא נשכח לציין את החומסיות - שהן מהטובות ביפו, ובכלל. אתם מזמנים, כמובן, תוך כדי הסיוור ולאחריו, לשוטט גלולות ולהיחשף לטעמים ולצבעים שמציעה יפו.

אנו עומדים ברחבת אנדרומדה - רחבה ציבורית בפינת הרחובות יפת ולואי פסטר. במקום שבו אנו עומדים, עמדה משנות הארבעים של המאה ה-19 ועד לתחילת המאה ה-20, תחנת ההסגר - הקרנטינה, שאליה הוכנסו להסגר זמני אנשים שזה עתה הגיעו לארץ וטרם עברו בדיקה רפואית לשלילת מחלות מדבקות, או עד להבראתם של החולים. התחנה הוקמה על-ידי איבריהים פחה המצרי בתקופת שלטונו בארץ בין השנים 1831-1840.

צפונית לנו עברה החומה של יפו העתיקה, שעלתה לאורך רחוב יפת ופנתה מערבה לכיוון הים לאורך רחוב לואי פסטר. זה היה הקטע הדרומי של החומה.

פינת החומה הדרום-מזרחית הייתה הנקודה הגבוהה ביותר בחומה של יפו העתיקה, ולכן עמדה כאן מצודה גדולה ששמרה על יפו מדרום מזרח, מוגנת בחפיר ובסוללת תותחים. המצודה חוזקה בתחילת

נמצאו שרידי ביצורים מהתקופה העות'מאנית ומהתקופה הצלבנית ואף שדה קבורה קדום. נפנה כעת את מבטינו לצדו המזרחי של רחוב יפת ונבחין בכמה בנייני ציבור גדולים, אחד מהם דומה לטירה בעלת מגדלים עגולים (בצרפתית: "שאטו") - זהו בית הספר מיסודן של אחיות ממסדר "האחיות סנט ג'וזף של ההתגלות", השוכן ברחוב יפת מס' 27.

משמאלו, ביפת מס' 25 - מאחורי שני העצים הגבוהים בחזית, נמצא בית ספר נוצרי נוסף - קולג' דה פ'ר, שהוקם על ידי מסדר נזירים קתולי. בבית הספר הזה למדו לפני יותר ממאה שנים כמה מבני המשפחות היהודיות המכובדות ביפו. צפונה לו במורד הרחוב, ביפת מס' 23, נמצא בית הספר "טביתה" של הכנסייה הסקוטית, שנוסד ב-1863 בעיר העתיקה ביפו ועבר למשכנו זה ב-1875.

ריכוז בתי הספר הסמוכים זה לזה נובע משאיפתם

של מסדרים וזרמים נוצריים שונים להקים בתי ספר משלהם כדי להעניק חינוך על פי השקפתם. כיום פעילים ביפו שניים מתוך שלושת בתי הספר. מבנה ה"שאטו" הדומה לטירה שימש בעבר כבית ספר על יסודי ממלכתי לאוכלוסיה ערבית, עד שעבר למשכנו החדש, לא הרחק מכאן.

בבית הספר "טביתה", מיסודה של הכנסייה הסקוטית, לומדים תלמידים נוצרים, מוסלמים ואחוז קטן של יהודים ובני דתות אחרות שרובם מתגוררים ביפו וסביבתה. הלימודים בבית הספר מתקיימים בשפה האנגלית.

בבית הספר "האחים" - קולג' דה פ'ר לומדים כיום תלמידים מכיתות א' עד י"ב, ביניהם נוצרים, מוסלמים ויהודים. הלימודים מתקיימים בשפה הצרפתית ותלמידי בית הספר נבחנים ע"פ שיטת הברגות הצרפתית.

לאורך קטע מצומצם ברחוב יפת - ממזרח ומדרום לעיר העתיקה, בנו גופים נוצריים שונים, כפי שנראה

תחנה מס' 2 תצפית מגבעת אנדרומדה

גם בהמשך הסיור, מבני ציבור כגון: בתי-חולים, בתי-ספר וכן כמה כנסיות. מדוע לדעתכם הוקמו מוסדות רבים כאלה, זה לצד זה? האם כה רבים מתושבי יפו נזקקו לשירותים אלה?

מנקודה זו נוכל ליהנות מתצפית ייחודית על נמל יפו והאתרים שסביבו.

נפנה את מבטינו ימינה לכיוון יפו העתיקה, אל המגדלור הישן בצבעי אדום ולבן הבולט מעל הבתים. השפה האדריכלית של יפו העתיקה באה לידי ביטוי בבתים מאבן כורכר, בקשתות, בקמרונות ובגגות השטוחים. מכאן אפשר לראות היטב את המבנה הטופוגרפי של העיר, החולשת בגובהה על הים.

לרגלי הגבעה נמצא המשכן של להקת המחול "מיומנה", להקה ישראלית רב-תחומית המשלבת מחול, תנועה, קול ומשחק וזוכה להצלחה רבה ברחבי העולם.

במרכז, בקו ישר מתחתינו, נבחין במתחם ההאנגרים הגדול של נמל יפו.

נמל יפו הינו אחד הנמלים העתיקים בעולם, ובמהלך ההיסטוריה שימש כאחד משעריה הימיים של הארץ והשער הימי החשוב של ירושלים. נמל יפו עצמו, אשר מוגן ונשלט ע"י יפו העתיקה, נבנה על גבי סלעי כורכר אשר יצרו שובר גלים טבעי ומטרתו לשרת את הסוחרים, ולאחסן תפוזים וסחורות אחרות. בתחילת שנות השלושים הרחיבו הבריטים את הנמל הישן, העמיקו והרחיבו אותו, ובנו את המחסנים ("האנגרים") שאותם אנו רואים היום.

עד שנת 1936 שימש נמל יפו כנמל החשוב בארץ, ועברו בו סחורות ונוסעים רבים. במהלך מאורעות המרד הערבי בשנים 1936 - 1939 הושבת הנמל ופעילותו שותקה כמעט לחלוטין.

היציאה מהחומות. תוכלו להבחין בבתים היפים של עשירי יפו שבנו את בתי המידות שלהם על גבעת הכורכר - במקום גבוה שבו אפשר ליהנות מהבריזה הימית, ועד היום אלה הם הרחובות היקרים ביותר ביפו.

המרונים היגרו ליפו מהצפון בראשית המאה ה-19 והתיישבו במרכז העיר העתיקה, וממנה יצאו אל שכונת עג'מי בהמשך המאה. הם בנו כנסייה נוצרית השייכת ל"נצרות מזרחית קתולית", המקבלת עליה את מרות ה"אפיפיור".

כיום, מרבית העדה המרונית מתרכזת בלבנון, שם הם מהווים כ-25% מהאוכלוסייה.

תהליך היציאה מהחומות שינה את פניה האדריכליים של יפו ומכאן אפשר להבחין במבט אחד בהבדלים הגדולים שבין יפו שבתוך החומות לזו שמחוץ להן: מימין, בתוך החומות - אבן כורכר חשופה, כיפות, קמרונות וקשתות, כמעט ללא גגות רעפים. הבתים מגובבים זה על גבי זה.

משמאל, בעג'מי - בתי מידות גדולים ומטויחים, בעלי גגות רעפים ותכנית מתאר של עיר מסודרת הרבה יותר.

אם ברצונכם להגיע לנמל וליפו העתיקה תוכלו לרדת במדרגות ולשוטט להנאתכם.

להמשך הסיור שלנו נחזור לרחבת הכניסה שממנה הגענו. בדרך לשם תוכלו להתרשם מהבנייה היוקרתית של הקומפלקס: בניינים מצופים באבן ירושלמית, בריכת השחייה, חצרות עם דקלים, מדשאות ותעלות מים בסגנון השקיית הפרדסים של פעם.

מרחבת הכניסה נפנה דרומה ונמשיך לאורך רחוב יפת עד שנעמוד על גשר מעל רחוב יהודה הימית. שם נאזין להסבר הבא.

עקב השבתתו נפתח לצדו בתל-אביב נמל חדש, נמל עברי, נמל תל-אביב, שאליו עבר חלק ניכר מהפעילות המסחרית.

לאחר קום מדינת ישראל שימש נמל יפו בעיקר לייצוא תפוזים. בשנת 1965, עם הקמת נמל אשדוד, הופסקה הפעילות המסחרית בנמל יפו, למעט פעילות דייגים.

בשנת 2006 רכשה עיריית תל-אביב-יפו את נמל יפו מידי מדינת ישראל.

הנמל שסבל שנים רבות מהזנחה, זוכה מאז, לעדנה מחודשת ועובר תהליך שיקום וחיידוש ע"י עיריית תל-אביב-יפו. הנמל הופך למוקד תיירות, תרבות, נופש ומסחר, ובו מסעדות, בתי קפה וגלריות לרווחת הציבור הרחב.

החייאתו ופיתוחו של נמל יפו לרווחת תושבי תל-אביב-יפו והציבור בכלל, מתבצעים תוך שמירה על אופיו הייחודי כנמל דייגים ומרכז קהילתי פעיל.

אם החלטתם לטייל בנמל, כדאי לבקר בתיאטרון "נא לגעת" - תיאטרון ששחקניו כולם הם עיוורים-חירשים. במקום פועל גם בית קפה, שבו תוכלו להזמין קפה ועוגה בשפת הסימנים.

משמאל אפשר לראות את גגות הרעפים והקירות המטויחים של שכונת הנוצרים המרונים של עג'מי. שכונה זו מסמלת את אחד השיאים של תהליך

תחנה מס' 3

גשר יהודה הימית - גשר פייסל רח' יפת פינת יהודה הימית

הגשר שאנו עומדים עליו הינו אחד הסמלים המרכזיים של יפו בתקופת המנדט הבריטי. יש הרואים בגשר זה את המחלף הראשון בארץ אף שאין בו מעבר ישיר לכלי רכב בין המפלסים השונים. רחוב יפת, שנקרא באותה תקופה דרך עג'מי, היה רחוב המסחר הראשי של יפו.

עם הרחבת נמל יפו והגדלת נפח הפעילות בו, בתחילת שנות הארבעים של המאה ה-20, נדרשה השלמת סלילתו של רחוב יהודה הימית - הרחוב הרחב שמתחתיו, אל נמל יפו לצורך מעבר הסחורות אל הנמל וממנו. הגשר שהוקם מעליו באותן שנים אפשר למשאיות המובילות סחורה אל הנמל וממנו לנוע בלי להפריע לתנועה הסואנת שנעה לאורך רחוב יפת.

הגשר הוקם ע"י עיריית יפו בשיתוף עם ממשלת המנדט, והוא נקרא על שם האמיר פייסל, מלך עיראק. האמיר פייסל היה אחד ממנהיגי המרד הערבי נגד האימפריה העות'מאנית בזמן מלחמת העולם הראשונה.

ב-3 בינואר 1919 חתמו האמיר פייסל וד"ר חיים ויצמן, נשיא ההסתדרות הציונית, על הסכם ויצמן פייסל. מטרת ההסכם הייתה - הסדרת היחסים בין התנועה הציונית לבין הממלכה הערבית המאוחדת בראשות פייסל. בין השאר ביטס ההסכם את ההכרה הערבית בהצטרפת בלפור. במכתב שנמצא בארכיון הציוני כתב האמיר על הצהרת בלפור:

"הגני שמח מאוד להשתמש בהזדמנות זו, לשוב ולהביע את שאיפתי הכנה, לראות את שני עמינו עובדים יחד למען האידיאל המשותף שהוא תחייתו

של המזרח. התפתחותו של העם היהודי השמי תזכה אך לאהדה מצד הערבים השמים".

פייסל, אשר מונה אחר כך למלך עיראק, נחשב מלך אהוד שידע לפשר בין פלגיו השונים של האיסלאם ובין הקבוצות הרבות המרכיבות את ממלכתו. פייסל הראשון נפטר מהתקף לב ביום 8 בספטמבר 1933 בעת ששהה בביקור בעיר ברן שבשווייץ, במהלך סיור באירופה. גופתו הובאה באונייה לנמל חיפה, ומשם הוטסה במטוס בריטי לקבורה בעיראק. מותו של המלך התקבל בצער ובתדהמה בקרב תושבי הארץ הערבים. ערביי יפו הכריזו על השבתת עסקים לאות אבל, ועובדי נמל יפו השביתו את הנמל ושלחו משלחת לחיפה כדי לחלוק כבוד לארונו של המלך שהגיע לנמל. ערביי יפו הגישו לעיריית יפו בקשה לקרוא לרחוב החדש שנסלל באותה תקופה, משכונת נזחה [nuzha] (באזור שדרות ירושלים של היום) אל רחוב עג'מי (כיום רחוב יפת), בשם "שדרות פייסל", ונענו בחיוב. לאחר קום המדינה שונה שם הרחוב מרחוב פייסל לרחוב יהודה הימית.

בהמשך רחוב יהודה הימית נמצאים מבנים ישנים רבים, ביניהם המבנה הגדול והמפורסם של תחנת השידור הצבאית - גלי צה"ל.

תחנה מס' 4

כנסיית סנט אנטוני מפאדובה רח' יפת מס' 51

כנסיית סנט אנטוני משתייכת למסדר הפרנציסקאני בכנסייה הקתולית. היא נקראת על שמו של אנטוניו, נזיר פרנציסקאני שנולד בליסבון שבפורטוגל ופעל בסוף חייו הקצרים במאה ה-13 בפאדובה שבאיטליה, ולכן הפך לקדוש הפטרון של שתי הערים הללו. אנטוניו היה תלמידו וידידו של מייסד המסדר הפרנציסקאני "פרנציסקוס הקדוש מאסיזי" שבאיטליה. המסדר הוקם בשנת 1209 וכ-130 שנה מאוחר יותר הטיל האפיפיור על המסדר את תפקיד שמירת המקומות הקדושים בארץ, תפקיד שמשמעותו קיום נוכחות נוצרית מתמדת בארץ ומתן עזרה וקורת גג לצליינים קתולים העולים לרגל למקומות הקדושים בארץ הקודש. המסדר הוא מסדר הנזירים הגדול ביותר הפועל תחת הכנסייה הקתולית ונהנה מיוקרה רבה בעולם הקתולי.

הכנסייה נבנתה בשנת 1932 כדי לשרת את הקהילה הנוצרית-קתולית שהתגוררה מחוץ ליפו העתיקה. עד לאותה עת פקדו המאמינים הקתולים את כנסיית סנט פיטר שביפו העתיקה. כיום נמנים על באי הכנסייה תושביה הקתולים הערבים של יפו, וכן פוקדים אותה בימי שבת ובימי ראשון עובדים זרים קתולים המגיעים לישראל מהמזרח הרחוק, ממזרח אירופה ומאפריקה ומתגוררים בתל-אביב-יפו. בחג המולד נערכת כאן גם מיסה המשלבת עברית וערבית.

אם הכנסייה פתוחה, כדאי מאוד להציץ לתוכה. הכנסייה נבנתה בסגנון הניאו-גותי, ובתוכה בולטים לעין חלונות המשכית היפים (המונח בעברית

מעלינו מתנשא לגובה בניין המכס והמע"מ - מבנה מודרני עצום וחריג בנוף האדריכלי המסוגנן והעדין - המזוהה עם יפו שמחוץ לחומות.

מומלץ לרדת במדרגות מהגשר לרחוב יהודה הימית ולהתרשם מהסגנון האדריכלי של בתי הדירות, שנבנו בעיקר בשנות השלושים. רוב הבתים נבנו בסגנון הבין לאומי המתאפיין בקווים ישרים, היעדר קישוטים, מרפסות מעוגלות וחלון אנכי לאורך כל גובה חדר המדרגות (המכונה חלון התרמומטר) שאותו אפשר לראות, למשל, בבניינים מס' 36, ו-55 ברחוב.

בסיום השוטטות לאורך רחוב יהודה הימית, נחזור אל רחוב יפת ונמשיך דרומה לאורכו, עד לבנין מספר 51, שם נראה את כנסיית סנט אנטוני מפאדובה, המתהדרת בצריח המחודד עם השעון. עמדו מול הכנסייה כך שתוכלו לראות את הצריח, והאזינו להסבר הבא.

תחנה מס' 5

כנסיית אנטוניוס הקדוש - הכנסייה הקופטית רח' יצחק אבינרי

בשנת 1948 עזבו רוב מאמיני הקהילה הקופטית את העיר, מצרים הפכה ארץ אויב, הצליינים הקופטים פסקו מלבוא והמבנים הלכו והתפוררו. כיום מתגורר באכסניה רק נזיר בודד, ראש המנזר הקופטי. המשגיח על המתחם עבור הקהילה הקופטית הקטנה שנותרה ביפו.

בדרך חזרה לרחוב יפת כדאי להפנות את תשומת לבנו לבתים תאומים (אבינרי 4) בעלי נוכחות ייחודית בשל הצבתם על במה מעל הרחוב שלהם. גדר ברזל מעוטרת. המבנים בולטים במרפסות המעוגלות שבחזיתם, בסגנון הבין לאומי שיוצא לארץ ואומץ גם על ידי האדריכלים הערבים ביפו (כמו על ידי אדריכלים יהודים מתל-אביב). מבנים אלה, לצד המבנים האחרים שהצבענו עליהם במהלך הסיור, ואחרים שלא ראינו, מדגישים את חשיבותה של יפו לאדריכלות בסגנון הבין לאומי.

נשוב לרחוב יפת פינת רחוב יצחק אבינרי ונביט אל עבר הכנסייה ברחוב יפת מספר 48, שם נאזין להסבר הבא.

נביט לכיוון דרום, אל המתחם המגודר. מימין נוכל לראות את מבנה הכנסייה וכיפתה הייחודית, בעלת אריחי הקרמיקה האדומים. משמאל נבחין במבנה רחב ממדים, בן שלוש קומות, שבחזיתו קשתות מחודדות אשר בחלקן שרידי חלונות זכוכית. זהו מנזר הכנסייה ששימש כאכסניה עבור צליינים, וכיום, כפי שאפשר לראות, הוא מוזנח למדי. הכנסייה נבנתה בשנת 1855 והיא הכנסייה הוותיקה ביותר מחוץ לחומות יפו.

הכנסייה הקופטית נחשבת לכנסייה הלאומית המצרית. המילה קופטי היא שיבוש של המילה "אגיפטי" שפירושה מצרי. בעקבות פלישת אברהם פחה לארץ במאה ה-19, הגיעו ליפו צליינים קופטיים ממצרים. מתחם זה, הכולל את הכנסייה והמנזר, שימש אותם בזמן שהותם ביפו. בתוך החצר מצויים שרידיו של בוסתן ובו באר מים ומתקן השאיבה, בריכת אגירה למים, תעלות השקיה ועצי הפרי.

הכנסייה נקראת על שם אנטוניוס הקדוש שגדל במצרים. לפי המסופר בסיפורי הקדושים, אנטוניוס היה כבן 18 כאשר התייתם מהוריו, אז אירעה לו התגלות שהביאה אותו לשנות את אורחות חייו: הוא מכר את כל רכושו ויצא אל המדבר וחי שם כנזיר בודד וסגפן במאה הרביעית לספירה. הוא הניח את היסודות לאורח החיים הנזירי ונחשב על כן לראשון הנזירים ולמייסד הנזירות הנוצרית, ולכן הנזירים הקופטים בני ארצו חשים אליו קרבה מיוחדת.

הקדוש. בית הספר נבנה בסגנון הבין לאומי (המכונה גם הסגנון המודרני או סגנון הבאוהאוס). זהו הסגנון האופייני לתקופה, אשר בעקבותיו התפרסמה תל-אביב כאתר מורשת עולמי. בחזית בית הספר בולטים החלון האנכי בחדר המדרגות, המחדיר את לתוך החלל באמצעות לבני הזכוכית, והחלונות העגולים המזכירים את החלונות בבתי המידות היפואיים וכן את החלונות באוניות הקיטור.

מכאן נמשך דרומה לאורך רחוב יפת ואחרי הכנסייה נפנה מזרחה אל רחוב יצחק אבינרי. נעמוד ליד החורשה, שממנה נוכל לראות את מתחם הכנסייה הקופטית המגודר בחומה, ונאזין להסבר הבא.

לחלונות הוויטראז', שדרכם חודרות לכנסייה קרני אור צבעוניות. בחזית עיטור אבן גדול דמוי פרח המכונה רוזטה. הביטו לעבר שער הכניסה למתחם הכנסייה. מעליו תוכלו להבחין בתבליט אבן המעוטרת בחמישה צלבים: צלב גדול במרכז וסביבו ארבעה צלבים קטנים. הסמל הזה מכונה סטיגמטה והוא סמלו הייחודי של מסדר הפרנציסקאנים בארץ, והיה גם הסמל של ממלכת הצלבנים בארץ ישראל. כמוהו אפשר לראות גם במבנים קתוליים אחרים בארץ וכן במבנים השייכים לפטריארכיה הלטינית בירושלים.

בצידה הימני של הכנסייה ניצב צריח מחודד ובו שעון. משמאל לכנסייה נבנה בשנות ה-30 בית הספר הקתולי "טרה סנטה" - שפירושו שמו - ארץ

עג'מי

נמל יפו
ميناء يافا
jaffa port

פארק מדרון יפו
متنزه مدرج يافا
Jaffa Slope Park

שוק הפשפשים
سوق العتق
Flea Market

עג'מי
حي العجمي
Ajani

תחנה מס' 6

הכנסייה האנגליקנית סנט פיטר ובית החולים האנגליקני (הבית הסקוטי) - רח' יפת מס' 52-48

אנו ניצבים אל מול חומה המקיפה את מתחם הכנסייה האנגליקנית על שם פטרוס הקדוש, בכיר השליחים של ישו, שהחיה ביפו את טביאת וחווה התגלות המסמלת את פתיחת הדרך לגויים להצטרף לנצרות. הכנסייה מוקפת גינה גדולה ולצדה מתנשא מגדל פעמונים מלבני הדומה לצריח מבוצר. הכנסייה נבנתה בראשית שנות ה-30 במטרה להרחיב את השפעת הזרם האנגליקני בעיר יפו ואת מספר מאמיניו.

תור הזהב של הכנסייה היה בתקופת המנדט הבריטי. במאי 1935 נפתחו כאן החגיגות של "יום המלך" ביפו ובתל-אביב שבו ציינו ברחבי האימפריה הבריטית את מלאת 25 שנה להמלכתו של הוד מלכותו המלך ג'ורג' החמישי. לאחר הדרשה בכנסייה יצאו המכובדים הבריטים אל הטקס לקריאת הכיכר ובה המזרקה בשדרות המלך ג'ורג' (היום שדרות ירושלים) על שם המלך ולאחר מכן אל הטקס בתל-אביב לקריאת קטע מרחוב הכרמל על שמו.

עם כיבוש העיר וסיומו של המנדט בשנת 1948 התמעטו המאמינים. הכנסייה נסגרה ועומדת נטושה, ולא נערכים בה טקסי דת ותפילות. כיום אי אפשר להיכנס אל מתחם הכנסייה, אך אפשר להציץ דרך חריצי השער ולהתרשם מהמבנה ומהגינה שסביבו.

נתקדם לאורך רחוב יפת דרומה עד לבית מספר 52 ונאזין להסבר הבא. מומלץ לאחר שמיעת ההסבר לחצות את הכביש ולהתרשם מהמבנים מנקודת מבט מרוחקת.

מבדע לשערי החומה הגבוהה אפשר לראות את המבנה המונומנטאלי של בית החולים האנגלי הידוע בכינויו "הבית הסקוטי". המבנה המרשים נבנה על ידי הכנסייה האנגליקנית בשנות השמונים של המאה התשע עשרה. המבנים במתחם בני שתי קומות, בנויים מאבני כורכר, מוקפים במרפסות ארוכות וטבולים בגן ירוק. בית החולים האנגלי אינו בית החולים היחיד ברחוב והיו בו בתי חולים נוספים, למשל בית החולים הצרפתי, שעליו סיפרנו בראשית סיורנו.

ביפו פעלו גם בתי חולים אחרים, כמו בית החולים של הטמפלרים במושבה הגרמנית ובתי חולים ממשלתיים, וכן בית חולים יהודי שהוקם כמענה לפעילות הנוצרית באזור.

הבניין נמצא כיום בבעלות פרטית ואי אפשר לבקר בו.

נתקדם לאורך רחוב יפת דרומה עד שנגיע אל הגן הציבורי "גן השניים", הנמצא בפיתח הרחובות יפת וארליך. נשב לנוח בצל העצים ונאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 7

"גן השניים" רח' יפת פינת רח' ארליך

בשבעה עשר לחודש מרץ 1992 דקר מחבל מחאן-יונס בסכין את אילנית אוחנה בת ה-18 בדרך תל-אביב-יפו. עבד אל כרים, בעל המוסך הסמוך, נחלץ לעזרתה של הנערה היהודייה ונדקר למוות אף הוא. לזכר השניים, יהודייה וערבי, הקימה במקום זה עיריית תל-אביב-יפו גן ציבורי המבטא את דו-הקיום הרגיש והעדין השורר בין תושבי העיר.

עד אמצע שנות השמונים שימש הגן כמקום מפגש לעובדים ערבים שהגיעו באוטובוסים מעזה וחיפשו עבודה בישראל. בפי תושבי יפו קיבל המקום את השם "גן העזתים".

נצא כעת מהגן ונחזור לרחוב הראשי - רחוב יפת ונעמוד מול בית מספר 72 המצופה בטיח בצבע חרדל ונאזין להסבר הבא.

אנו עומדים מול בית מגורים מרשים שעבר תהליך שימור: כך נראו הבתים בשכונת עג'מי עם הקמתה. סגנון הבית מתאפיין באדריכלות המשלבת השפעות מהאדריכלות האיטלקית והאדריכלות העות'מאנית. בבית שתי קומות: הקומה התחתונה הינה קומת המגורים של בני הבית. בקומה העליונה נמצא החלל המרכזי שנקרא חלל הליוואן. זהו המרכז החברתי של הבית וכאן קיבל בעל הבית את אורחיו. החלל המרכזי מודגש גם בחזית הבית באמצעות שלוש קשתות מחודדות וצמודות. שתי הקשתות - הימנית והשמאלית - נמצאות מעל פתחי החלונות, ואילו הקשת האמצעית ניצבת מעל פתח הדלת, שדרכה אפשר לצאת מחלל הליוואן אל המרפסת הקדמית הצופה לרחוב.

אם נביט לעבר גג הבית, נראה כי הגג משופע ועליו רעפים. הרעפים יובאו ממרסיי שבצרפת והיו סימן מובהק לעושר באותם הימים. ממדי הבית וסגנונו האדריכלי מעידים על האמצעים הכלכליים של בעליו ומלמדים אותנו על עושרם הרב של בוני השכונה.

תחנה מס' 9

הכנסייה היוונית המלכיתית

רח' הדולפין מס' 11

זוהי כנסיית "הגברת של הבשורה" - "סיידה אל בישארה" [sayda el bishara] - כנסייה על-שם אמו של ישו שקיבלה את הבשורה על לידתו הצפויה מפי המלאך. הכנסייה נבנתה ב-1928 וסמוך אליה ניצב מגדל פעמונים ששרד מכנסייה קדומה יותר שעמדה במקום. הכנסייה היוונית-מלכיתית נמנית עם הכנסיות הקתוליות המזרחיות. מקור המילה מלכיתית במילה ה- "סורית" - העתיקה מלכאיה שפירושה מלכותי. המונח מלכיתית משמש לציון הפלג שפרש מהכנסייה היוונית-אורתודוקסית ועבר אל חיק הכנסייה הקתולית לפני כ-300 שנה. הכנסייה המלכיתית מנוהלת על-ידי פטריארכייה משלה, ומאמיניה הדוברים ערבית מכירים בסמכות האפיפיור. מרכז הגדול של הנצרות היוונית-קתולית בארץ הוא בנצרת.

נמשיך צפונה לאורך רחוב הדולפין עד קצהו. אפשר לרדת אל רחוב ר' יהודה מרגוזה [raguza] ולהצץ בבית הקברות היהודי, אם השער פתוח או אם תיאמתם כניסה מראש. מול בית הקברות נאזין להסבר הבא.

תחנה מס' 8

הכנסייה המרונית סנט אנטואן

רח' הדולפין מס' 22

החלק הצפוני של עג'מי שבו נסייר כעת מכונה השכונה המרונית, על שם המייסדים שהקימו חלק זה של השכונה בסוף המאה ה-19. אנו עומדים מול הכנסייה המרונית הנמצאת בלב השכונה. עד לשנת 1997 עמד משמאל לכנסייה המנזר המרוני שעל

נתקדם מעט במעלה רחוב יפת צפונה, עד לפינת רחוב ציונה תג'ר. שימו לב למבנה בולט הניצב ממש בפינה והאזינו להסבר הבא.

לפנינו מבנה שונה ומיוחד. נסו לשער למה שימש המבנה ולאילו צרכים?

אולי מבנה דת, קבר, אנדרטה, או אולי מגדל תצפית?

עיצובו של המבנה מטעה ממבט ראשון ומעלה אסוציאציות של צריח מסגד קטן. זהו בסך הכול מבנה טרנספורמטור של חברת החשמל שממנו סופק החשמל ביפו, מתחנת הכוח הראשונה שהקים רוטנברג בשנת 1923, דרך רחוב החשמל אל דרך פתח-תקווה (היום דרך בגין). שני מבני טרנספורמטור דומים הוצבו גם בתל-אביב. מעניין הוא שדווקא יפו, שראשיה התנגדו בתקיפות לחיבור העיר לרשת החשמל של רוטנברג, שמרה בקרבה את מבנה הטרנספורמטור היחיד ששרד במרחב של תל-אביב-יפו. המבנה עוצב על ידי האדריכל אלכסנדר ברואלד (Bervald), מתכנן הטכניון הישן בחיפה, וזוהי עדות למגמה להקנות גם למבנה תפקודי פשוט כמו טרנספורמטור עיצוב אדריכלי ומראה אוריינטאלי.

נחצה את רחוב יפת וניכנס לרחוב שערי ניקנור. זהו אחד הרחובות הבולטים בעג'מי בבתי המגורים המפוארים של המשפחות הערביות האמידות שחיו בהם עד 1948. כדאי לשים לב במיוחד לבתים במספרים 7, 9 ו-15, שבחלקם חוזר דגם הליוואן בעל שלוש הקשתות שהוזכרו קודם. ברחוב הדולפין נפנה ימינה ונביט לעבר הכנסייה המרונית השוכנת במבנה מספר 22, שם נאזין להסבר הבא.

מרבית הנוצרים המרונים חיים בלבנון שם הם מהווים את הקהילה הנוצרית הגדולה ביותר במדינה השסועה. הם דוברים ערבית וחיים בעיקר באזור שמצפון לכביש "בירות" - "דמשק" עד שולי העיר "טריפולי". במדינת ישראל המרונים גרים בעיקר בכפרים ובערים בצפון הארץ ובעיקר בכפר ג'יש (גוש חלב), שהוא הכפר המרוני היחיד בישראל.

הכנסייה שלפנינו הוקמה בשנת 1904 בסיוע הסוחר איסכנדר עואד, מרוני מלבנון. עואד שימש בצעירותו כמדריך לתיירים אנגלים שסיירו בארץ הקודש. עם מותו ב-1904 תרמה אלמנתו כספים להקמת הכנסייה שנבנתה בפועל בידי מרונים מלבנון.

נמשיך צפונה לאורך רחוב הדולפין לעבר כנסייה נוספת הניצבת מימין. נעצור מול מבנה מס' 11 ונאזין להסבר הבא.

הנפתחים מן הבתים אל נוף הים התיכון. השכונה התאפיינה בבנייה מרווחת למדי של בתי מידות גדולים, שלחלקם חצרות וגינות בחזיתם. גם היום ניכר התכנון העירוני של רחובות אורך מקבילים לים ורחובות רחב היוצרים מערך של שתי וערב וביניהם מבנים מלבניים. השימוש בתקרות גבוהות ובחלונות אוורור הפכו את הבתים לנעימים לשהייה גם בשיאו של הקיץ. בד בבד אפשר לראות גם בתים פשוטים יותר, בני קומה אחת, מחופים בטיח צבעוני, כנראה של תושבים מעוטי יכולת שהתיישבו בשכונה בראשית המאה העשרים.

לאחר שרוב אוכלוסיית יפו עזבה אותה במהלך מלחמת העצמאות, יושבו בשכונה, כמו בכל חלקי יפו, עולים חדשים.

בחודשים הראשונים של קיץ 1948, תחת ממשל צבאי שהוטל על העיר, הוכנסו רוב התושבים הערבים שנותרו ביפו לתוך חלק משטחה של שכונת עג'מי, שגודר והפך למחנה מעצר. לאחר כמה חודשים, עם ביטול הממשל הצבאי ביפו, שוחררו התושבים הערבים והתפזרו ברחבי העיר. במשך עשרות שנים

את הסככות ואת הגג של מוזיאון אילנה גור. מעבר לבנייני גבעת אנדרומדה מזדקר הצריח של כנסיית סנט ג'ורג' היוונית-אורתודוקסית שהזכרנו בתחילת הסיור. מכאן ננוע דרומה, ניכנס לסמטה הקטנה מימין ונעבור דרכה לרחוב המקביל לקו החוף - רחוב הצדף, שלאורכו נראה כמה מבתי המידות המשופצים של השכונה המרונית. שם נאזין להסבר הבא.

ההליכה ברחוב הציוני הקסום (כמו גם ברחובות המקבילים) תאפשר לנו להתרשם מהבנייה המרונית תוך כדי שימת לב לפרטי-הבניינים היפים: עמודי השער, שערי הברזל, הגינות, חלונות האוורור העגולים, עיטורים שונים ובעיקר החלונות

גם הרב יהודה הלוי מרגוזה, הרב הראשי הראשון של יפו, שכיהן בתפקידו במשך שנים ארוכות, ועל שמו הרחוב הסמוך.

הקבורה בבית הקברות נפסקה בזמן מגיפת הכולרה בשנת 1902 בהוראת השלטונות העות'מאניים. אז הובילו את המתים צפונה, אל גבעות החול השוממות, אל בית הקברות שייודע לימים כבית הקברות "טרומפלדור" בתל-אביב.

נחזור מרחוב יהודה מרגוזה ונחצה את רחוב יהודה הימית ונטפס במדרגות הנמצאות במערב קיר התמך שמולנו, אל עבר הרחבה שבה ניצב עץ תות, שם נצפה על יפו מדרום ונאזין להסבר הבא.

**

תחנה מס' 11

תצפית עץ התות, הרחבה מעל רחוב יהודה הימית פינת הדולפין

מכאן אפשר לצפות על יפו במבט ייחודי החושף את צורת הבנייה המשתפלת על הגבעה כלפי הנמל והמגדלים המזדקרים לעבר הרקיע.

מעל נמל יפו נראה את המגדלור הצבוע אדום לבן שבנו הבריטים כדי לסמן את מיקום הנמל אל הצופים מהים. מימין לו נראה צריח של מסגד קטן הנמצא בחצרה של משפחת זכריאן הארמנית, ששמרה על המגדלור העות'מאני במשך שנים ארוכות. הצריח מציין את מקומו של המסגד בחצר בית המשפחה ונקרא ג'אמע אל בודרוס - על שם פטרוס הקדוש. בראש הגבעה אפשר לראות את מגדל הפעמונים של כנסיית סנט פטרוס הפרנציסקאנית ומתחתיו

תחנה מס' 10

בית הקברות היהודי הישן של יפו

רח' מרגוזה פינת רח' יהודה הימית

בית הקברות אשר נמצא בראש הגבעה מעבר לחומת האבן הוא בית קברות ייחודי המסמל את חידוש היישוב היהודי ביפו במהלך המאה ה-19. המבקר בבית הקברות הקטן שהחל לפעול ב-1840 ילמד מהמצבות ומהכתוב עליהן על מעמדו של הנפטר, ולא אחת גם על קורות חייו.

שמות המשפחה הציצים מבין המצבות, כמו: שלוש, מויאל, מטלון, אמזלג, תגר' ואחרים, מוכרים מתולדות יפו היהודית ושכונותיה במאה ה-19 ובראשית המאה ה-20. בבית הקברות קבורים גם שלמה אבועלפיה ובן-ציון ריזו לוי, שניהם מייסדי שכונת 'אחוזה בית' שממנה צמחה תל-אביב, שנפטרו עוד בטרם הסתיימה בניית בתיהם. בבית הקברות קבור

התגוררו זה לצד זה ערביי יפו והעולים החדשים שיושבו בשכונה. גם אלו וגם אלו סבלו מהמצוקה הכלכלית-חברתית.

הסנוניות הראשונות המבשרות את הפריחה הנדל"נית באזור הגיעו אל השכונה המרונית בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-20. קונים יהודים מרחיקי ראות, ראו את הנולד, והשכילו להבין את הפוטנציאל הגלום בבתים ההיסטוריים הגדולים המשקיפים אל הים. הפריחה הזו התפשטה גם לשטחיה האחרים של שכונת עג'מי והואצה בשנות ה-90 של המאה ה-20. בתיה הישנים של השכונה ונופה הייחודי משכו את המשקיעים שהחלו בתהליך רכישת הקרקעות ובניית בתי מידות מפוארים. הפריחה הנדל"נית דעכה והתחדשה שוב בתחילת המאה ה-21.

בקצה הרחוב, במפגש הרחובות הצדף והשחרף, ניצב הבניין הראשון שעבר שיפוץ בשכונה, בתכנונו של האדריכל אילן פיבקו. כדאי להסתכל על שתי החזיתות בבניין המגורים המיוחד.

נמשיך לנקודת תצפית אל עבר פארק מדרון יפו מהגינה אשר בדרום רחוב הצדף, שם נאזין להסבר הבא.

**

תחנה מס' 13

תצפית על פארק מדרון יפו מקצהו רחוב הצדף

נביט דרומה.

שכונת עג'מי נפרשת לרגלינו אל מול הים והפארק. אפשר להתרשם מן הבנייה החדשה בשכונה אשר מנסה לשמר את העקרונות האדריכליים של השכונה המקורית. במרכז השכונה בולטים מגדל המים מתקופת המנדט, שעבר תהליך שימור, ומסגד אל עג'מי שאליו נגיע בתחנתנו הבאה.

נביט כעת אל עבר נמל יפו. השטח הנמצא מדרום לנמל ומצפון לגבעה הירוקה של פארק מדרון יפו היה חלק משטחי האחסון שהבריטים יצרו בשנות השלושים באמצעות ייבוש הים במסגרת מיזם ההרחבה והשכלול של נמל יפו.

מדרומו שוכן פארק מדרון יפו המשתרע על שטח של כ-220 דונם, מנמל יפו ועד לחוף גבעת עלייה. שטח זה היה במשך שנים רבות כפצע פתוח בנוף היפואי. חלקים גדולים מקו החוף של שטח זה יובשו ושימשו אתר לסילוק פסולת בניין מיפו, מתל-אביב ומהארץ כולה, משנות ה-60 של המאה ה-20 ואילך. כך אבד

לנו חוף ים קסום וציורי ונוצרה גבעה מלאכותית של פסולת בניין. באמצע שנות ה-70 של המאה ה-20, בעקבות עתירה של תושבי השכונה, הופסקה צמיחתו... והוא נשאר במצבו עד שנת 2005.

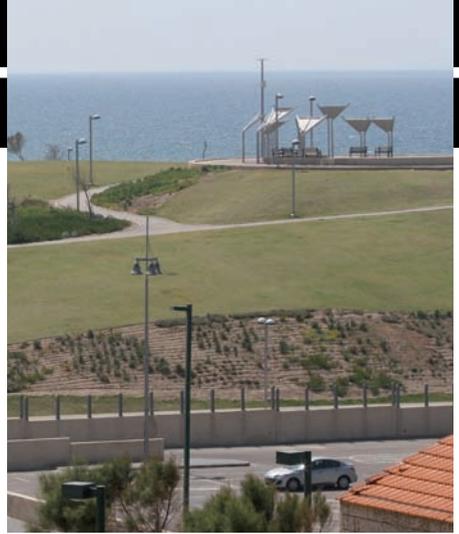
ראש עיריית תל-אביב-יפו, רון חולדאי, העמיד בראש סדר העדיפויות את סילוק המפגע והפיכתו לפארק ירוק, לרווחת תושבי יפו ובכלל. יחד עם התושבים ובמסגרת הליך שיתוף ציבור ובהשתתפות קבוצות מיקוד שונות, גיבשה האדריכלית עליזה ברוידא את

מתווה הפארק הניצב לפנינו. במהלך העבודות להקמת הפארק בוצע פרויקט המחזור הגדול ביותר בארץ, שבמהלכו הועברו למחזור כמעט מיליון וחצי טון של פסולת בניין. את סיורנו נסיים בנקודת התצפית של פארק מדרון יפו הנשקפת מולנו.

תחנתנו הבאה היא רחוב קדם. נחזור לרחוב הצדף, נפנה מזרחה עד לפינת רחוב שערי ניקנור ורחוב קדם ושם נפנה דרומה ונאזין להסבר הבא.

**

תחנה מס' 15

פארק מדרון יפו נקודת התצפית מהגבעה הצפונית של הפארק

של שכונת עג'מי. אף שעיצוב הבתים משלב את הסגנון הארכיטקטוני המקומי, ניכר כי קיים שוני בין בתיה הישנים והמשומרים של השכונה לבין הבתים החדשים.

מדרון יפו שעליו אנו נמצאים שינה פניו והפך למקום מוריק ונעים, שמזמין את התושבים והמבקרים הערבים והיהודים לבקר בו ולהנות מהאוויר הצח, מגלי הים, משבילי ההליכה והרכיבה וממתקני המשחקים והספורט - תוכלו להשתעשע בהם ולבדוק, אם אתם בכושר...

כאן מסתיים סיורנו בשכונת עג'מי, שכונה בעלת פנים רבות, דתות שונות, שכונה השוזרת יחדיו את הישן והמודרני, את העבר עם ההווה, ופניה - אל העתיד!

מכאן אתם מוזמנים לחזור אל כלי הרכב. החונים בחניון נמל יפו יגלו שמה צפונה, לאורכה של הטיילת, או צפונה לאורכו של רחוב נמל יפו, לצד מבני המגורים הייחודיים. החונים ביפו העתיקה וברחוב יהודה הימית ימשיכו לאורכו של רחוב נמל יפו עד לכניסה הדרומית אל הנמל ומשם יוכלו לעלות אל מקום החנייה.

אנו מקווים כי נהניתם מהסיור ומקווים לראותכם במסלולים האחרים.

תחנה מס' 14

רחוב קדם ומסגד אל עג'מי רח' קדם פינת רח' שערי ניקנור

רחוב קדם הוא הציר המרכזי של שכונת עג'מי. בעבר היה זה הרחוב הראשון שנבנה במקביל לקו החוף. לאחר הקמת המדינה בוטל שמו הערבי, וכמו מרבית הרחובות ביפו קיבל הרחוב מספר במקום שם. שמו של הרחוב היה מספר 60, וכך הוא נודע במשך שנים עד שקיבל את שמו העברי - רחוב קדם.

לאורך הרחוב אפשר להבחין בתנופת הבנייה החדשה שהחלה עם תחילת המאה ה-21. בעלי הון ויזמים גילו את עג'מי ורואים בה פוטנציאל נדל"ני-כלכלי. בעוברכם בין בתי המגורים החדשים והישנים, לאורך רחוב קדם, תוכלו לשפוט בעצמכם אם הבנייה החדשה מצליחה לשמור על אופייה של השכונה הוותיקה.

נמשיך דרומה לאורך רחוב קדם עד לפינת רחוב רב החובל, נפנה ימינה עד שנראה מולנו את מסגד אל עג'מי ונפנה לעברו.

ולהתרשם מהחצר ומהמסגד עצמו. בחצר המסגד קבור חסן ערפה - אחד מעשירי יפו שעל שמו נקרא בית הספר הסמוך.

נחזור מכאן לאורך רחוב רב החובל עד רחוב קדם. נקיף את בית הספר חסן ערפה לכיוון דרום ונצעד דרך שביל הכניסה של הפארק עד למרכזו. נעלה אל הגבעה הצפונית, אל נקודת התצפית, ונתיישב מתחת לפינה המוצלת המשקיפה אל השכונה, שם נאזין להסבר האחרון בסיורנו.

עיריית תל-אביב - יפו, המישלמה ליפן, 2012

הפקת סיורים קוליים: יד בן-צבי בשיתוף חברת תור-מן

יד בן-צבי - מנכ"ל: יעקב ניב

יד בן-צבי - סמנכ"ל: אריק וירצבורגר

ייעוץ מדעי: יעקב ינון, משה רימר

ריכוז הפרויקט: יולי מלכא, תרצה רבינוביץ', ענת שטיינמץ

חברת תור-מן - מנכ"ל: מיכאל הלפרין

כתיבת מסלול עג'מי: צפריר קורציה, יולי מלכא

תודה מיוחדת: יוסי גולדברג, חוקר תולדות תל-אביב - יפו

ביבליוגרפיה: ראה הפניה באתר www.visit-jaffa.com